

**Türkiye’de Kaynaştırma Uygulamaları: Yayınlar/Araştırmalar
(1980-2005)**

Bülbin Sucuoğlu*

Ankara Üniversitesi

Kaynaştırma uygulamaları 1970’li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde çıkarılan kaynaştırma yasası ile önce bu ülkede ve daha sonra diğer ülkelerde başlatılmış; yasa ile engelli çocukların engelli olmayan akranları ile birlikte eğitim görmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Temel amacı herhangi bir yetersizlik nedeniyle özel gereksinimleri olan öğrencilerin genel eğitim okullarında akranları ile birlikte eğitim almaları olan kaynaştırma modeli, birçok ülkede çok tartışılmış; yasalar, yapılan araştırmaların sonuçları, anne baba gruplarının baskıları gibi nedenlerle gittikçe daha fazla uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulamalarının etkililiğini, sonuçlarını, engelli olan ve olmayan çocuklar için yararlarını belirlemeyi amaçlayan birçok araştırma yapılmış; günümüzde engelli bireylerin **topluma aktif katılımları** ile **yaşam kalitelerini** artırabilmek için engelli olmayan akranları ile birlikte erken yaşta başlayarak eğitim görmeleri neredeyse ön koşul olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Türkiye’de özel gereksinimli çocukların kaynaştırma yoluyla eğitim görmelerine ilişkin gereklilikten söz eden ilk yasa 1983’te çıkarılan **Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Yasası**’dır ve bu yasa da “engelli öğrencilerin engelli olmayan akranları ile birlikte eğitim görmeleri ve okul idaresinin konuya ilişkin önlemler alması” gerektiği açıklanmaktadır. 1988’de yayınlanan “**Özel gereksinimli çocukların normal sınıflara kaynaştırılması yoluyla eğitimi**” konulu genelgede ise **kaynaştırma**, uluslararası alanyazındaki tanımına uygun şekilde ele alınmış (Uysal, 2003), 1990’da düzenlenen XIII. Milli Eğitim Şura kararları doğrultusunda da 1991’de 1. Özel Eğitim Konseyi toplanarak **kaynaştırma programlarının yaygınlaştırılması**, bu programlarına alınan engelli öğrencilerin eğitiminin bireysel olarak planlanması, bu eğitimin alanında uzman kişiler tarafından verilmesi ve izlenmesine ilişkin bir karar alınmıştır. 1992 yılında da **Zihin Özürlü Çocukların Eğitim Uygulamaları Yönetmeliği**’nde ilkokullarda yapılacak özel eğitim uygulamaları ayrıntılı olarak

---

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Ankara, E-posta: sucuoglu@education.ankara.edu.tr

açıklanmaya çalışılmıştır (Uysal, 2003). 1992-1993 eğitim-öğretim yılında kaynaştırma eğitimini yaygınlaştırmak ve iyileştirmek amacıyla 12 pilot ilde okulöncesi, ilk ve ortaöğretim düzeylerinde 88 pilot okul belirlenmiş, bu okullardaki tüm öğretmenlerin, öğrencilerin ve öğrenci velilerinin kaynaştırma eğitimine alınmasına karar verilmiş, ayrıca işitme engelli ve zihinsel engelli gençlerin mesleki eğitimleri için kız meslek, endüstri meslek ve ticaret turizm meslek okullarında kaynaştırılmaları sağlanmıştır. 1997 yılında kabul edilen 573 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ilk kez **Kaynaştırma Uygulamaları Sistemi** oluşturulmuş, bu kararnamede erken eğitim, bireyselleştirilmiş eğitim ve kaynaştırma kavramlarına ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Kararname'de ayrıca **"Eğitim Ortamları"** başlığı altında **kaynaştırma**, **"özel eğitim gerektiren bireylerin eğitimleri, hazırlanan bireysel eğitim planları doğrultusunda akranlarıyla birlikte her tür ve kademedeki okul ve kurumlarda uygun yöntem ve teknikler kullanılarak sürdürülür"** şeklinde yer almıştır. 2000 yılında yürürlüğe giren **Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'**nde ise **Kaynaştırma** ayrı bir bölüm olarak ele alınarak ilkeleri açıklanmıştır (Akt: Sucuoğlu, Kargın, baskıda).

Ülkemizde 1983'te çıkarılan ilk yasa ile birlikte kaynaştırma uygulamaları başlatılmış, farklı engel gruplarından birçok çocuk ilköğretim ve orta öğretim kurumlarından yararlanmaya başlamış, uygulamaya katılan engelli çocukların sayısı her yıl artmıştır. Milli Eğitim bakanlığının 2003-2004 verilerine göre halen yaklaşık 45 000 çocuk yasa kapsamında genel eğitim kurumlarına devam etmektedir. Alan yazında kaynaştırma uygulamalarına ilişkin yer alan ilk yayınlar ise, 1980'li yılların başlarında görülmeye

başlamış; bu ilk yayınlarda kaynaştırma modeli genel olarak açıklanmıştır. 1989 yılında yapılan bir yüksek lisans (Bahçeli, 1989) ve bir doktora tezi (Baysal, 1989), konuya ilişkin ilk tezler olarak görülmektedir. 1980-2005 yılları arasında yapılan yayınlar taranmış, kaynaştırma modelini tanıtan derleme (genel) yazılar ve araştırmalar olmak üzere toplam 83 Türkçe yayına ulaşılmıştır. Bu yayınların yaklaşık %40'ı başta Ulusal Özel Eğitim Kongreleri olmak üzere, çeşitli kongrelerde bildiri olarak sunulmuş, % 40'ı ise Özel Eğitim Dergisi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Çocuk Gelişimi Dergisi gibi akademik dergiler ile Milli Eğitim, Çağdaş Eğitim, Destek ve Çoluk Çocuk dergilerinde, bir makale de bir kitap bölümü olarak yayınlanmıştır. Kaynaştırmaya ilişkin yayınların beşi doktora olmak üzere 16'sı tez çalışmasıdır (yaklaşık %20).

Kaynaştırma konusunda 1980-2005 yılları arasında yapılan Türkçe yayınlar **konularına** göre 4 grupta toplanabilir: 1. Kaynaştırma kavramı, ilkeler, sonuçlar ve kaynaştırma hakkında genel bilgi, 2. kaynaştırmaya ve engelli çocuklara / bireylere ilişkin tutum, görüş, bilgi, bakış açısı ile ilgili yayınlar, 3. kaynaştırma uygulamalarına katılan öğrencilerin özellikleri ve 4. diğer yayınlar.

Birinci grupta yer alan 18 yayında genel olarak **kaynaştırma kavramı ve özel eğitimde kaynaştırma uygulamaları** konularında açıklayıcı bilgi verilmiş, bu çalışmalarda yazarlar, genellikle özel eğitimde kaynaştırma uygulamalarının gerekliliğini savunmuşlardır (Batu, 2002; Baydık, 1997; Diler, 1998; Eripek, 1984a, 1984b, 1986, 1991; Özyürek, 1989; Timuçin, 1998; Tüfekçioğlu, 1997). Ayrıca kaynaştırmanın ilkeleri ve

başarılı bir kaynaştırmanın elemanları açıklanmış (Kırcaali-İftar, 1997, 1998) ve engelli olan ve olmayan bireyler için kaynaştırma uygulamalarının olası sonuçları (Özyürek, 1994) tartışılmıştır. 2000'li yıllara kadar entegrasyon (Avcı, 1998; Avcı ve Aslan, 1998; Bal ve Avcı 1999; Baykoç-Dönmez, Avcı ve Aslan, 1997a), normalleştirme (Özyürek, 1989, 1994) ve kaynaştırma kavramları, engelli çocukların genel eğitim okullarına yerleştirilmesini açıklamak için yaklaşık olarak aynı anlamda kullanılmış, 2000'den sonra yayınlarda kaynaştırma kavramı yaygın olarak görülmüş ve diğer kavramlara rastlanmamıştır. Kırcaali-İftar (1998) ve Batu (2000) çalışmalarında, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (MEB, 2000) söz edilen destek hizmetlerinin, kaynaştırma uygulamalarının en önemli elemanı olduğunu açıklayarak destek hizmetlerini ve türlerini tanıtmışlar ve kaynaştırma uygulamalarının başarılı olabilmesi için destek hizmetlerinin gerekliliğini vurgulamışlardır.

Kaynaştırma konusunda yapılan ve ulaşılabilen çalışmalar birlikte değerlendirildiğinde üzerinde en fazla yayın yapılan konunun "**engelli çocuklara, ve kaynaştırma uygulamalarına ve sorunlarına yönelik görüş, düşünce, yaklaşım ya da tutumlar**" olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda öğretmen, müdür, müfettiş ve öğretmen adaylarının (21 çalışma), anne babaların (8 çalışma), engelli olmayan akranların görüş, tutum, bilgi ve bakışları (2 çalışma) incelenmiştir. Öğretmenlerin tutum, görüş, düşünce ve bakış açılarına ilişkin ilk çalışmalar 1995 yılında başlamış, öğretmenlerin kaynaştırma uygulamalarına yönelik tutumları (Atay, 1995) ve zihin engelli çocukların kaynaştırılmasında karşılaştırılan sorunlara ilişkin

öğretmen görüşleri araştırılmıştır (Uysal, 1995). Yirmibir çalışmanın dördünde, öğretmen, müdür, müfettiş ve öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumları, engelli çocuklar ve kaynaştırma konusunda bilgilendirme yolu ile değiştirilmeye çalışılmıştır (Kayaoğlu, 1999, Şahbaz, 1997; Yıkılmış, Şahbaz ve Peker, 1997, 1998). Bu çalışmaların sonuçları **bilgilendirmenin** kaynaştırmaya ve engelli öğrencilere yönelik tutumlar üzerinde olumlu etkisi olduğunu göstermektedir.

Öğretmenlerin engelli öğrencilere ve kaynaştırmaya yönelik tutumları (Batu, 1998; Diken, 1998; Kayaoğlu, 1999) ve düşüncelerinin (Akçamete, Gürgür ve Kış, 2004; Uysal, 2003) araştırıldığı çalışmaların sonuçlarına göre, öğretmenler özürlü çocuklar için kaynaştırma uygulamalarının yararlı ve gerekli olduğunu düşünmektedirler (Batu, 1997) ancak bazı öğretmenler bu uygulamaların tam gün uygulama şeklinde yapılmasını uygun görmemektedir. (Baykoç-Dönmez, Avcı ve Arslan, 1997). İlköğretim müdür (Pınar-Sazak ve Yıkılmış, 2004) ve müfettişlerinin (Gözün ve Yıkılmış, 2004) kaynaştırmaya yönelik tutumlarını araştıran çalışmalarda ise, bazı müdürlerin kaynaştırmanın ne olduğunu bilmedikleri, çoğunluğunun kendi okullarında kaynaştırma uygulaması yapılmasını istemedikleri görülmüştür. Diğer taraftan, ilköğretim müfettişlerinin genel olarak engelli öğrencilere ilişkin bilgileri yetersizdir, ancak müfettişler başarılı kaynaştırma için yöneticiler ve öğretmenlerin kaynaştırmaya inanması gerektiğini belirtmektedirler.

Kaynaştırma uygulamalarındaki sorunlara ilişkin öğretmen **düşünce ve görüşlerinin** araştırıldığı çalışmaların sonuçlarına göre, öğretmenlerin yaklaşık %10'u kaynaştırma uygulamalarına ilişkin

olumlu görüş bildirmekte, yarıdan fazlası kaynaştırmanın yararlı olmadığını ve tamamlanması gereken çok eksikler bulunduğunu ifade etmektedirler (Uysal, 2003). Bu çalışmaların sonuçları kaynaştırma uygulamalarına ilişkin birçok sorun olduğunu göstermektedir: Engelli olmayan öğrencilerin engelli öğrenciyi/öğrencileri kabul etmemeleri, kaynaştırmanın bireysel çalışma ve özveri gerektirmesi, uygulamadaki yasal eksiklikler, öğretmenlerin denetimde kaynaştırma öğrencileri nedeniyle zor durumda olmaları temel sorunlar olarak belirtiliyor. Öğrencilerin uygun seçilmemesi, sınıflarda ve okullarda kaynaştırma öncesi hazırlıkların yapılmaması, anne babaların eğitimsiz olması ve öğretmenlerin programı uyarlayamamaları da temel sorunlar arasında vurgulanıyor (Uysal, 1995). Ayrıca öğretmenlerin tamamına yakını destek hizmetlerine gereksinim duymaktalar (Diken, 1998), öğretim başarısını, engelli öğrencinin lehine değerlendirme, engelli olmayan öğrencilerle sosyal etkileşimi bozmaktadır ve engelli öğrencilerin sınavla değerlendirilmeleri, sınıf geçmeleri ve mezuniyetlerine ilişkin konularda sıkıntı yaşanmaktadır (Batu, 1997). Öğretmen ve yöneticilerin engelli öğrenci ve kaynaştırma hakkında bilgileri sınırlıdır / yoktur, öğretmenler kaynaştırma öncesinde hazırlık yapmamakta ve en çok öğretim yöntemleri ile ilgili bilgi gereksinimi duymaktadırlar. Öğretmenlerin bilgilerinin sınırlı olmasına karşın, çoğunluğu kaynaştırma uygulamaları hakkında bilgi talep etmemekteler, %70'i hiç destek almıyor, %80'i bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlamıyor, sınıf programını uyarlamadan uyguluyorlar, engelli öğrenciye destek olabilmek için sadece çok tekrar yapıyorlar, teşvik ediyorlar ve ek ev ödevleri

veriyorlar (Kargın, Acarlar ve Sucuoğlu, 2005).

Engelli olan ve olmayan çocuklara sahip anne babaların tutum, görüş ve düşüncelerinin incelendiği sekiz çalışmada, anne babaların genel olarak kaynaştırma hakkında olumlu görüşleri olduğu ancak, hem engelli hem de engelli olmayan çocuk anne babalarının varolan uygulamalar ve engelli çocuklarla ilgili endişeleri olduğu belirtilmiştir (Baykoç-Dönmez, ve diğ., 1997b, 1998; Kargın, ve diğ., 2005; Küçüker ve Kanık-Richter, 1994; Metin, 1997, 1999; Öncül ve Batu, 2004; Özbaba, 2000; Temir, 2002). Anne babaların yaklaşık % 40'ı engelli çocuklarının genel eğitim okullarında eğitim görmesini isterken, %60'ı özel sınıf ve özel eğitim okullarının çocukları için daha uygun olduğunu belirtmekte; hepsi yardım ve bilgiye, özellikle evde çocuklarına nasıl öğretim yapacakları ve problem davranışları nasıl kontrol edecekleri konularında bilgiye gereksinimleri olduğunu belirtmektedirler (Kargın ve diğ., 2005). Anne babaların görüşlerini inceleyen bir grup çalışma da, engelli çocuğu olmayan anne babaların kaynaştırma ya da engelli çocuklara yönelik tutumları incelenmiştir. Engelli çocuğu olmayan anne ve babaların engelli çocuklara yönelik tutumları arasında anlamlı fark yoktur (Küçüker ve Kanık-Richter, 1994) ve ailelerin yaklaşık % 80'i çocuğunun engelli çocuklarla eğitim almasından rahatsız olduğunu, % 19'u ise olmadıklarını ifade etmektedirler (Özbaba, 2000). Anne babaların çocuklarının eğitimine katılımları kaynaştırma uygulamalarının başarısını artıracak önemli faktörlerden birisidir (Metin, 1999); çocukları kaynaştırma uygulamalarına devam eden anne babalar, en fazla özel eğitim sürecine katılma ve öğretmen ilişki kurma alanlarında eğitime katılmaktadırlar

ve annelerin katılımı genel olarak birkaç katılım alanı dışında babaların katılımından fazladır (Sucuoğlu, 1996).

Engelli olmayan çocukların **engelli akranlarına yönelik tutumlarının** incelendiği çalışmalarda; engelli olmayan öğrencilerin işitme engelli akranlarına yönelik tutumlarının sınıf düzeyleri, birlikte öğrenim görme süreleri, kullandıkları iletişim yöntemleri ve işitme engeline ilişkin bilgilerine bağlı olarak değiştiği bulunmuş, öğrencinin cinsiyetinin ve ailesinde engelli olup olmamasının tutumlara etki etmediği görülmüştür (Kargın ve Baydık, 2002). Engelli olmayan ilkökul öğrencileri görme ve işitme engellileri yardıma muhtaç kişiler olarak algılamakta ve onlara acıdıklarını ifade etmektedirler (Aral ve Dikici, 1998).

Kaynaştırma araştırmalarının üçüncü grubu **engelli çocukların özellikleri** ile ilgilidir. Kaynaştırma uygulamalarına katılan çocukların özellikleri on yedi çalışmada incelenmiştir. Öğrencilerin sosyal statüleri ile sosyal kabul düzeylerinin araştırıldığı çalışmalarda, engelli öğrencilerin kaynaştırma ortamlarında akranları tarafından daha az kabul edildikleri (Şahbaz, 2004), akranlarına göre daha az sosyal becerileri ve daha fazla problem davranışlar sergiledikleri bulunmuş (Sucuoğlu ve Özokçu, 2004), ancak lise öğrencisi olan işitme engelli gençlerin sosyal statüleri ile engelli olmayan akranlarının sosyal statüleri arasında fark olmadığı belirlenmiştir (Akçamete ve Ceber, 1999). Civelek (1992) zihinsel engelli çocukların sosyal kabul görmelerinde bütünleştirmenin (entegrasyonun) etkilerini incelemiş, akademik olmayan derslerde engelli akranlarla birlikte olmanın bu öğrencilerin sosyal kabullerini arttırdığını savunmuştur. Öğrenci

özelliklerini inceleyen diğer çalışmalarda ise kaynaştırma uygulamalarına katılan öğrencilerin sosyal gelişimleri, (Bahçeli, 1989), sosyal iletişim davranışları (Baysal, 1989), dil gelişimleri (Granit, 1990), uyumsal davranışları (Kavanoz, 1999), benlik kavramları (Bal ve Avcı, 1999; Güleç ve Metin, 2000), okuduğunu anlama becerileri (Deretarla, 2000), akademik becerileri (Traş, 2000), okuma yazma güçlükleri (Akçamete, Gürgür, Kış ve Kayaoğlu, 2003), sözcük dağarcıkları (Karaaslan, 2003) ile kaynaştırma ortamında karşılaştıkları sorunlar (Gürboğa, 2003) farklı engel gruplarındaki çocuklar açısından incelenmiştir. Bu çalışmaların bazılarında özel eğitim okulu / sınıfına devam eden engelli çocuklarla kaynaştırma uygulamalarına devam eden çocukların özellikleri; bazı çalışmalarda ise engelli olan ve olmayan çocukların özellikleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmaların sonuçlarına göre kaynaştırma ortamındaki eğitilebilir zihin engelli çocuklar özel eğitim sınıfındaki akranlarına göre daha fazla sözcük biliyorlar. Kaynaştırma ortamlarındaki engelli öğrencilerin okuma yazma güçlükleri var ve bu güçlükler engel türüne göre farklılaşmakta, işitme engelli öğrenciler okuma yazma becerilerinde zihin engelli ve öğrenme güçlüğü olan öğrencilere göre daha başarılılar, tüm engelli öğrenciler ortak olarak okuma, anlama, anlatım, fonetik ve gramerde güçlük yaşıyorlar; engel türü, destek hizmetleri ve sınıf düzeyi okuma yazma becerilerinde yordayıcı faktör olarak ortaya çıkıyor (Akçamete ve diğ., 2003).

Dördüncü grup araştırmalar farklı konularda yayınlanan çalışmalardan oluşmaktadır. Kırcaali-İftar (1992), Öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin kendi yeterliliklerini değerlendirebilmeleri için bir değerlendirme aracı tanıtmış, bir

çalışmada ise özel eğitim danışmanlığı tanıtılarak danışmanlık süreci bir örnekle açıklanmıştır (Batu ve Topsakal, 2003). Aydın ve Şahin (2002) halen yürürlükte olan kaynaştırma uygulamalarını, **Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği** ile karşılaştırmışlar, kaynaştırma sınıflarının mevcudu, engelli öğrencilerin sosyal kabulleri için önlem alma ve bireysel gereksinimlerinin belirlenmesi, bireyselleştirilmiş eğitim planlarının uygulanması, öğretmen-aile işbirliği konularında, yönetmeliğin ilgili maddelerinde belirtilenden farklı uygulamalar yapıldığını belirtmişlerdir.

Bütün yayınlar incelendiğinde kaynaştırmaya ilişkin bazı konularda çok az sayıda çalışmanın yapıldığı bazı konularda ise hiç çalışma yapılmadığı söylenebilir. Örneğin kaynaştırma uygulamalarının başarıya ulaşmasında en önemli faktörlerden birisi öğretmenin sınıf yönetimi ve davranış kontrolüne ilişkin becerileri olmasına karşın, bu öğretmenlerin sınıf sınıf yönetimine ilişkin yeterliliklerinin çok az sayıda çalışmada ele alındığı görülmektedir. Bir çalışmada sınıf öğretmenlerinin, sınıflarında pekiştireç kullanma durumları araştırılmış (Çifçi, Yıkılmış ve Akbaba-Altun, 2001); öğretmenler çeşitli pekiştireçler kullandıklarını söylemişlerse de araştırmacıların sınıf ortamlarında yaptıkları gözlem sonucunda bu bilgi doğrulanamamıştır. Bir diğer çalışmada kaynaştırma uygulamalarını yürüten öğretmenlerin sınıf yönetimi becerileri incelenmiş, öğretmenlerin problem davranışları önlemeye yönelik sınıf yönetimi becerileri incelenmiştir (Sucuoğlu, Ünsal, Özokçu, 2004). Ayrıca bir örnek çalışmada sınıf öğretmeni ve engelli olmayan öğrenciler için destek hizmeti sağlanarak engelli öğrencinin problem davranışlarını azaltmayı hedefleyen bir destek modeli tanıtılmıştır (Sayılan ve Pekçağlayan, 2003).

Destek hizmetleri kaynaştırma uygulamalarının temel elemanıdır ancak destek hizmetlerinin etkisini inceleyen bir çalışmaya ulaşılmıştır. Kırcaali-İftar ve Uysal (1999), yaptıkları çalışmada sınıfında zihinsel engelli öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerine özel eğitim danışmanlığı yapmış ve özel eğitim danışmanlığının zihinsel engelli öğrencilerin okuma yazma becerileri üzerinde ne kadar etkili olduğu araştırmışlardır. Bu çalışma dışında gerek özel eğitim danışmanlığı, gerekse öğretim programının engelli öğrenciler için uyarlanması, sınıfta kullanılacak öğretim yöntemleri ve kaynaştırma uygulamalarına katılan öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesi gibi konularda çalışmaya rastlanmamıştır.

Çoğunlukla betimsel ve dolayısıyla varolan durumu saptama çalışmaları olan araştırmaların bazılarında metodolojik problemler olduğu, bazılarında ise önceki çalışmaların tekrarlandığı görülse de, çalışmaların sonuçları genel olarak ülkemizdeki kaynaştırma uygulamaları hakkında bilgi vermektedir. Sonuçları özetlemek gerekirse, ülkemizde okullarda kaynaştırma genel olarak benimsenmemekte, öğretmenler ve müdürler tarafından genellikle kabul edilmemektedir. Öğretmenlerin, anne babalar, müdürler, müfettişlerin bilgilenebilir gereksinimi vardır. Öğretmenlere / öğrencilere destek hizmetleri ile okullarda kaynaştırma uygulamaları için uygun koşullar yoktur, özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinde belirtilen ilkeler ve işleyiş gerçekleştirilememektedir. Ayrıca engelli olmayan çocuklar da akranlarını kabul etmemektedirler.

Kaynaştırma araştırmaları bir başka bakış açısı ile değerlendirildiği zaman varolan ve sorunlu olduğu görülen sisteme doğrudan müdahale eden, sorunların

çözümüne yönelik, sistemde değişiklik yapılmasını sağlayacak çalışmaların henüz olmadığı ya da çok az olduğu söylenebilir. Bu tür çalışmaların eksikliği, var olan sorunların devam etmesine yol açmakta, yeni çözüm yolları üretilmedikçe kaynaştırma uygulamaları bir değişiklik yapılamadan sürdürülmektedir. Bu durumun, yürütülen uygulamaların **ne kadar etkili olduğu**, uygulamalara katılan engelli ve engelsiz çocukların **gelişimleri ile kazançlarının** ve dolayısıyla genel olarak kaynaştırmanın ülkemiz için sonuçlarının incelenmemesi ile de ilgili olduğu düşünülmektedir. Yapılması gereken **değerlendirme ve izleme** çalışmalarının sonuçlarının, sisteme ilişkin ivedilikle neler yapmamız gerektiğini göstereceği düşünülmektedir.

Kaynaştırma uygulamaları yaklaşık 25 yıl önce başlatılmıştır ancak konuya ilişkin 1983 yılından önce yayınlanmış her hangi bir çalışmaya ulaşamamıştır. Bu durum, Türkiye'de kaynaştırma uygulamalarının bir yasa ile başlatıldığını, uygulama öncesinde yeni başlatılacak uygulamalara ilişkin toplumun görüşlerinin belirlenmediği, öğretmen, anne baba ya da diğerlerinin farkındalıklarını artırmak / görüşlerini değiştirmek, koşulları hazırlamak gibi ön hazırlıkların yapılmadığı şeklinde yorumlanabilir. Kaynaştırma uygulamaları için öğretmenlerin hazırlanması, bilgi ve deneyim kazanmalarının sağlanması, okulların ve en önemlisi okul müfredat programlarının kaynaştırmayı kolaylaştıracak şekilde gözden geçirilmesi gereklidir. Bu sistem kurulmadan ve hazırlıklar yapılmadan uygulamaların başlatılması, varolan uygulamaların **kaynaştırma uygulamaları** değil, **birlikte eğitim uygulamaları**

olduğunu düşündürmektedir. Çünkü **kaynaştırma** engelli öğrencilerin akranlarıyla sadece aynı sınıfta / ortamda bulunmaları değil, öğretmenin çocukların gereksinimlerini karşılayabilmesi için uygun destek hizmetlerini de almasıdır (Kırcaali-İftar, 1998) ve bunun hazırlıksız ve alt yapısız gerçekleştirilmesi mümkün değildir.

Sonuç olarak, 1980-2005 yılları arasında yayınlanan çalışmalarda kaynaştırma uygulamaları ve sorunları sorgulanmaya çalışılmıştır. Bundan sonra yapılması gerekenler iki grupta toplanabilir. **Birinci** olarak engelli bireyler, özellikleri ve gereksinimleri ile kaynaştırma sistemi hakkında toplumun gerçekçi bir şekilde bilgilendirilmesi, farkındalıkların artırılması ve çeşitli yayınlarla kaynaştırmanın gerekliliği olası sonuçları temel alınarak açıklanması gerekli görülmektedir. **İkincisi** ise ülkemizdeki uygulamaların sonuçlarının belirlenmesi, bu uygulamalara devam eden çocukların, öğretmenlerin ve ailelerin sistemden yararlarının ve belki de zararlarının ortaya konmasıdır. Daha sonraki adım, uygulama sonuçlarından yola çıkılarak, kaynaştırmanın en iyi şekilde uygulanmasını sağlayacak, ülke koşullarında en iyi şekilde uygulanabilecek pilot modellerin geliştirilmesi, uygulanması ve gerekli değişiklikler yapılarak uygulamaların yaygınlaştırılması olmalıdır. Ancak bu şekilde yürürlükte olan sistemde değişiklikler yapılabilir ve yapılan yasal düzenlemeler uygulamaya geçirilerek engelli çocuklar / bireyler için gelişimlerini en üst düzeyde destekleyecek eğitim modelleri ve kaynaştırma sistemi geliştirilebilir ve uygulanabilir.

KAYNAKLAR

- Akçamete, G., & Ceber, H. (1999). Kaynaştırılmış sınıflardaki işitme engelli ve işiten öğrencilerin sosyometrik statülerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 44-74.
- Akçamete, G., Gürgür, H., Kış, A., & Kayaoğlu, H. (2003). Kaynaştırma programlarına yerleştirilmiş öğrencilerin okuma yazma güçlükleri. *12. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildiri Kitabı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Akçamete, G., Gürgür, H., & Kış, A. (2004). Okul dışı ortamlarda özel gereksinimli öğrencilere verilen destek hizmetlere ilişkin gönüllü özel eğitim öğretmenlerinin görüşleri. *14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri*, Bolu.
- Aral, N., & Dikici, A. (1998). Normal gelişim gösteren çocukların özel gereksinimi olan akranları hakkındaki görüşlerinin incelenmesi.
- Atay, M. (1995). Özürlü çocukların normal çocuklarla birlikte eğitim aldıkları kaynaştırma programına karşı öğretmen tutumları üzerine bir çalışma. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aydın, B., & Şahin, R. (2002). Kaynaştırma programının uygulandığı okullardaki uygulamalarla özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinin karşılaştırılması. *11. Özel Eğitim Kongresi*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Bal, S., & Avcı, N. (1999). Okulöncesi dönemdeki engelli çocukların normal okulöncesi eğitim kurumlarına entegrasyonu. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(1), 22-27.
- Bahçeli, A. (1989). Birlikte ve ayrı eğitim açısından eğitilebilir geri zekalı çocukların sosyal gelişimi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Baydık, B. (1997). Özel eğitimde kaynaştırma ve okul öncesi kurumların kaynaştırmadaki önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 136, 27-29.
- Baysal, E. N. (1989). Okul öncesi dönemindeki Down sendromlu ve normal gelişim gösteren çocukların entegrasyonunda sosyal iletişim davranışlarının incelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N., & Aslan, N. (1997). Normal gelişim gösteren öğrenci ve velilerinin engellilere ve entegrasyona bakışları 1. Ulusal Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Ankara.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N., & Aslan, N. (1997a). İlk ve ortaokul öğretim kurumu öğretmenlerinin engellilere ve kaynaştırma ile ilgili görüşleri 4. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Eskişehir.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N., & Aslan, N. (1997b). Entegrasyona katılan ve katılmayan bireylerin entegrasyona ilişkin görüşlerinin incelenmesi. 7. Özel Eğitim Günleri Bildiri Kitabı.
- Baykoç-Dönmez, N., Avcı, N., & Aslan, N. (1998). Engelli ve engelsiz çocuğu olan anne babaların engellilere ve entegrasyona yönelik düşünceleri. *Destek*, 1(1), 25-33.
- Batu, S. (1998). Özel gereksinimli öğrencilerin kaynaştırıldığı bir kız meslek lisesindeki öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüş ve önerileri. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Batu, S. (2000). Kaynaştırma, destek hizmetler ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 35-45.
- Batu, S., & Topsakal, M. (2003). Özel eğitim danışmanlığı süreci ve bir danışma örneği. *Özel Eğitim Dergisi*, 4(1), 19-29.

- Civelek, A. (1992) Eğitilebilir zihinsel özürlü çocukların sosyal kabul görmelerinde bütünleştirmenin etkileri. *I. Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, Ankara.
- Çifci, İ., Yıkılmış, A., & Akbaba-Altun, S. (2002). Kaynaştırma sınıflarında çalışan öğretmenlerin kaynaştırılmış öğrencilere yönelik pekiştireç kullanma durumlarının belirlenmesi. *11. Özel Eğitim Kongresi*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Demirtel, Ö. (1997). *Kaynaştırma ve özel sınıfa devam eden eğitilebilir ZE öğrencilerin uyumsal davranışları ve kelime dağarcıkları açısından karşılaştırılması*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Deretarla, E. (2000). *Kaynaştırma uygulaması yapan ilköğretim okullarının 3. sınıfına devam eden normal işiten ve işitme engelli öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerinin incelenmesi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Diken, İ. H. (1998). *Sınıfında zihinsel engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Diler, N. (1998) Kaynaştırma kavramı, kaynaştırma uygulamaları ve etkili kaynaştırma için yapılması gerekenler. *8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi*, Edirne.
- Eripek, S. (1984). Normal sınıflarda işitme engelli çocuklar. *Eğitim ve Bilim*, 48(8), 20-31.
- Eripek, S. (1984). Normal sınıflarda ağır öğrenen çocuklar. *Eğitim ve Bilim*, 50(9), 34-36.
- Eripek, S. (1986). Engelli çocukların normal sınıflara yerleştirilmesi: Kaynaştırma. *Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 157-169.
- Eripek, S. (1991). Özürlü çocuklar için bir ışık: Kaynaştırma. *Çağdaş Eğitim*, 16, 109.
- Gözün, Ö., & Yıkılmış, A. (2003). Öğretmen adaylarının kaynaştırma konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının değişimindeki etkisi. *13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi*. Ankara: Kök Yayınevi.
- Gözün, Ö., & Yıkılmış, N. (2004). *İlköğretim müfettişlerinin kaynaştırma uygulamasına yönelik görüşlerinin belirlenmesi*. 14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Bolu.
- Granit, A. (1990). *Kaynaştırma ortamında bulunan 3-6 yaş işitme engelli çocukların dil gelişimlerinde sanat ve el becerisi etkinliklerinin yeri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Güleç, H., & Metin, N. (2000). Özel sınıflara ve kaynaştırma sınıflarına devam eden ilköğretim düzeyindeki eğitilebilir zihin engelli çocuklarla engelli olmayan çocukların benlik kavramlarının karşılaştırılması. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(2), 16-27.
- Gürboğa, C. (2003). *Kaynaştırma ortamında işitme engelli öğrencilerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Karaaslan, Ö. (2003). Kaynaştırma ve alt özel sınıfa devam eden eğitilebilir zihinsel engelli çocukların kelime dağarcıkları düzeyleri bakımından karşılaştırılmasının incelenmesi. *13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi*. Ankara: Kök Yayınevi.
- Kargın, T., & Baydık, B. (2002). Kaynaştırma ortamındaki işitme engelli olmayan öğrencilerin işitme engelli akranlarına yönelik tutumlarının çeşitli değişken açısından incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*. 3(2), 27-39.
- Kargın, T., Acarlar, F., & Sucuoğlu, B. (2005). Öğretmen, yönetici ve

- anne babaların kaynaştırma uygulamalarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 4(2), 55-76.
- Kayaoğlu, H. (1999). *Bilgilendirme programının normal sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma ortamındaki işitme engelli çocuklara yönelik tutumlarına etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kavanoz, A. (1999). *Özel eğitim ve kaynaştırma eğitimine devam eden eğitilebilir zihinsel engelli çocukların uyumsal davranışlarının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Kırcaali-İftar, G. (1992). Kaynaştırma becerileri öz-değerlendirme aracı. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5, 119-129.
- Kırcaali-İftar, G. (1997). *Özel eğitimde kaynaştırma*. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 45-49.
- Kırcaali-İftar, G. (1998). Kaynaştırma ve destek hizmetleri. Süleyman Eripek (Ed). *Özel Eğitim* (17-26). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kırcaali-İftar, G., & Uysal, A. (1999). Zihin özürlü öğrencilere özel eğitim danışmanlığı aracılığı ile uygulanan resimli fişlerle okuma yazma öğretiminin etkililiği. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 3-13.
- Küçük, S., & Kanık-Richter, N. (1994). Normal çocuğa sahip anne babaların özürlü çocuklara yönelik tutumları. *Özel Eğitim Dergisi*, 1(4), 13-19.
- Mağden, D., & Avcı, N. (1999) Öğretmen adaylarının özürlü öğrencilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşleri. IV. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Metin, N. (1997). Anaokuluna devam eden 4-6 yaş grubundaki çocukların anne babalarının normal ve özürlü çocukların kaynaştırıldığı programlar hakkındaki düşüncelerinin incelenmesi. 5. *Mithat Enç Günleri*. Ankara: Türkiye Sakatlar Konfederasyonu Yayınları.
- Metin, N. (1999). Engelli çocuğa sahip ailelerin kaynaştırma programlarına yaklaşımı ve katılımı. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(1), 28-33.
- Öncül, N., & Batu, S. (2004). *Eskişehir ilinde kaynaştırma uygulamasının yapıldığı bir ilköğretim okunda normal çocuk annelerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşleri*. 14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Bolu.
- Özyürek, M. (1989). İşitme engellilerde normalleştirme. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2),
- Özyürek, M. (1994). Özel eğitimde normalleştirmenin doğurguları. I. *Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*. Ankara: MEB Basımevi.
- Özbaba, N. (2000). *Normal çocuk annelerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Pınar-Sazak, E., & Yıkılmış, A. (2004). *İlkokul müdürlerinin kaynaştırma uygulamasına yönelik görüşlerinin belirlenmesi*. 14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Bolu.
- Sayılan, G., & Pekçağlayan, N. (2003). Sınıf ortamına uygun olmayan davranışların azaltılmasında sınıf öğretmeni ve akranlara uyumayan davranışların ayrımlı pekiştirilmesi işlem sürecinin öğretime yönelik kaynaştırma destek programı uygulama örneği. 12. *Ulusal Özel Eğitim Kongresi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Sucuoğlu, B. (1996). Kaynaştırma programlarında anne baba katılımı. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(2), 25-43.

- Sucuoğlu, B., & Özokçu, O. (2004). *Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin değerlendirilmesi*. 14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Bolu.
- Sucuoğlu, B., Ünsal, P., & Özokçu, O. (2004). *Kaynaştırma sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimine ilişkin sınıf yönetimi yeterliklerinin belirlenmesi*. 14. Ulusal Özel Eğitim Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Bolu.
- Sucuoğlu B., & Kargın, T. (baskıda). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları: Yaklaşımlar, yöntemler, teknikler*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Şahbaz, Ü. (1997) *Öğretmenlerin özürsüz çocukların kaynaştırılması konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırılmaya ilişkin tutumların değişmesinde etkililiği* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Şahbaz, Ü. (2004). *Kaynaştırma sınıflarına devam eden zihin engelli öğrencilerin sosyal kabul düzeylerinin belirlenmesi*. 13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi. Ankara: Kök Yayınevi.
- Temir, D. (2002). *Normal çocuk annelerinin kaynaştırma uygulamasına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Timuçin, U. (1998). *Türkiye'de kaynaştırma: Varolan uygulamalar ve kaynaştırmanın gerçekleştirilebilmesi için yapılması gerekenler*. 8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi. Edirne.
- Traş, Z. (2000). *Ayrıştırma ve kaynaştırma eğitimindeki zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin uyum ve akademik beceriler açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tüfekçioğlu, Ü. (1997). *İşitme engelli çocukların okul öncesi dönemde kaynaştırma ortamında eğitimleri*. *Milli Eğitim Dergisi*, 136, 58-61.
- Uysal, A. (1995). *Öğretmen ve okul yöneticilerinin zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmasında karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Uysal, A. (2003). *Kaynaştırma uygulaması yapan öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşleri*. 13. Ulusal Özel Eğitim Kongresi. Ankara: Kök Yayınevi.
- Yıkılmış, A. Şahbaz, Ü., & Peker, S. (1998). *Özel eğitim danışmanlığı ve özel eğitim dersinin öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumları üzerindeki etkisi*. 8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi. Edirne.
- Yıkılmış, A., Şahbaz, Ü., & Peker, S. (1997). *Hizmet içi eğitim programının öğretmenlerin kaynaştırmaya yönelik tutumlarına etkisi*. 7. Özel Eğitim Kongresi.
- Yıkılmış, A., Çifci, İ., & Akbaba-Altun, S.A. (2001). *Kaynaştırma sınıflarında çalışan öğretmenlerin müfettiş yardımlarına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi*. *Uluslar Arası Özel Eğitim Konferansı*. Antalya.
- Yılmaz, H. (1995). *Normal öğrencilerin devam ettiği sınıflarda öğretim gören özürsüz çocukların sorunları*. *Çağdaş Eğitim*, 208, 16-22.